

Пайдаланылған әдебиетлар

1. Кнебель М.О. О некоторых вопросах методологии Вл. Немировича-Данченко. -М.: Искусство, 1954.
2. Станиславский К.С., Немирович-Данченко Вл. Об искусстве актёра-певца. -М.: Искусство, 1973.
3. Станиславский К. С. “Актёрдың өз үстинде ислеўи”. –Т.: Көркем әдебиет, 2010.
4. Yarbekov E. (2024). Rolning oliy maqsadi. *Oriental Art and Culture*, 5(4), 187-191.
5. Muhammadiyev S. (2024). Yaxlit sahnaviy asar sahnalashtirish ishlari. *Oriental Art and Culture*, 5(5), 264-267.
6. Rasulov, U. (2024). Musiqali dramada dramaturg, bastakor va rejissyor ijodiy hamkorligi: ular ijodida mavzu va janrning mutanosibliği masalasi. *Oriental Art and Culture*, 5(5), 572-577.
7. Xusanov, B. (2023). Musiqali teatr aktyorlarini tarbiyalashda adabiy parchalarning ahamiyati. *Interpretation and researches*, 1(15).

РЕЗЮМЕ. Актёрлық шеберлиги техникасын үйретип атырып, студенттиң ишки дүньясын байытыў, көз-қарасларын кеңейттириў, сахнаның бар имканиятларынан пайдаланыўға үйретеди.

РЕЗЮМЕ. Преподавая технику актерского мастерства, учат обогащать внутренний мир студента, расширять его кругозор, использовать имеющиеся возможности сцены.

SUMMARY. Teaching the techniques of acting skills teaches to enrich the student's inner world, expand their horizons, and utilize the existing possibilities of the stage.

FOLKLORLIQ OYIN TURLERINIŇ ÁHMIYETI

Z.S.Yuldasheva – *ülken oqıtıwshı*

Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat instituti Nókis filiali

Tayanch so‘zlar: folklor, asarlar, xoreografiya, sahna, ansambl, repertuar, improvizaciya, badiiy obraz.

Ключевые слова: фольклор, произведения, хореография, сцена, ансамбль, репертуар, импровизация, художественный образ.

Key words: folklore, works, choreography, stage, ensemble, repertoire, improvisation, artistic image.

Turmıs gózzallıqları menen ómir mazmunın kórkem óner túrleri bay mádeniyatımızsız kóz aldımızǵa keltiriwimiz júdá qıyın. Ásirese saz-sáwbetli, jańǵa jaǵımlı namalar menen birge kózimizdiń jawın alatuǵın, shıraylı háreketlerge bay oyınshılardıń oyın ónerlerin tamashalaǵanımda kewillerimizde álleqanday yosh ilham payda boladı.

Qaraqalpaq xalqı ázel-ázelden kórkem óner tarawlarına ayrıqsha talǵam menen qaraydı. Mádeniyatqa qızıǵıwshılıǵı bar bolǵan insannan hesh qashan jaman illetler, nákas ámeller shıqpaydı. Júrek jaraların, kewil qabarıwların sıyqırlı nama hám oyın-kúlkiler menen emlegen dana xalqımız taraw pıdayılarına da joqarı dárejedegi sıy húrmet kórsetip kelgen. Ásirese oyınshılardıń saxnaǵa alıp shıqqan oyınların tamashalaǵanda, solardıń tásiriniń nátiyjesinde otırǵan orınlarınan turıp, yoshlanıp solar menen birge qosılıp oyınǵa túsip ketedi.

Folklor oyınları-bul xalıqtıń tariyxıy hám mádeniy miyrasların sawlelendirip beriwshi oyın

túri bolıp, ol ásirler dawamında áwladtan-áwladqa ótip kelgen. Bul oyınlar sol millettiń hám xalıqtıń úrp-ádetleri, dástúrleri, turmısı hám ómir súriw saltı menen tıǵız baylanıslı boladı.

E.Petrosova tárepinen saxnalastırılǵan birinshi folklor oyınlarınan biri “*Kiyiz toqıw*” oyınına tomendegishe tariyiplegen: “... Jeńil tolqınlarda súzip júrgendey, jay háreket penen tómenge hám joqarıǵa áste terbenip, qolınıń jumsaq háreketi menen olar kóylek etegindegi júndi jerge silkitip hám bir dizede otırıp, qoldı tez, shaqqan háreketler menen silkitedi hám onı sıypaydı. Ornınan turıp, qolların arqasına qoyıp, denesin keskin túrde ońǵa hám shepke burıp, bir tegis emes háreketi menen sekirip, taqıldatıp, jumsaq júń materialın sıǵıp shıǵadı. Jáne jeńil háreket penen ayaqların búgip otırıp, qolların anıq mayda silkiniw hareketleri menen qaptalǵa jayıp, materialdı tegis qatlamǵa qoyıp taqlap atırǵanday kórinisti kórsetedi. Soń, naǵıs ushın mólsherlengen júń jiplerin tartıp, taqlaydı hám olardı dizesinen joqarıǵa shıraylı tárizde ótkizedi.

Endi jipler tayar. Qızlar shaqqanlıq penen kóterilip, qolların arqasına qoyıp, maqtanish penen ózlerin tik uslaydı hám kishkene qádem menen quramalı, naǵıslı qádemlerde aylanıp júredi - aq kiyiz ústine qızıl jiplerdi qoyadı. Kiyiz (*Kabus*) tayın! Onı taza suw aǵımı menen tógip taslaw kerek, keyin jáne dizge otırıp, shıǵanaqlar menen urıp, tıǵızlanadı, jeńil silkitiwleri menen onı orap aylandıradı, jańa kiyizdiń tayarlawın hám payda bolǵanın xalıqqa kórsetedi. Qızlar shashların tegislep, taqınshaqlardı tuwrılaydı hám toqılǵan kiyizdi alıp, júdá jaqsı keypiyatta ketedi”. [1. 7] Usı oyun kiyizdi tayarlawdıń bir pútin tolıq processin sáwlelendiredi. Petrosova birinshi gezekte, anıǵıraq miynet háreketlerine gilem toqıwında ayrıqsha gózzal, shaqqan “*ónerleri*”, janlı hám shaqqanlıq háreketler menen bayıtadı.

Folklor oyunlarınıń atqarılıwına qarapta sol eldiń sıpatlamasın ańlawımızǵa boladı. Hár bir xalıqtıń ózine tán nama, qosıǵı hám oyun óneri bolıp, áne sol nama qosıq, oyun ónerine qarap, qaysı xalıqqa tiyisli ekenligin ańlawımız múmkin. Bularǵa misal: Fergánada “*Tanovar*”, Xorezmda “*Lazgi*”, Buxarada “*Buxorosh-Mavrigi*”, Andijanda “*Andijan polkası*” hám de Qaraqalpaqta “*Ayqulash*” yamasa “*Shaǵala*” sıyaqlı namaǵa say oyunları bar. [2.10] Bul folklorlıq milliy oyunlar xalıq namaları hám milliy oyunlar, milliy háreketler menen bayıtılǵan.

Rossiya: “Kazachok”, “Troyka”, “Kalinka” oyunları. Olarda kúshli energiya, alǵa talpınıwshılıq, jıldam háreketler tiykarǵı roldi atqaradı.

Hindistan: “Bharatanatyam”, “Kathak”, “Bhangra”. Hind milletine tán bul oyunlar diniy máresimler hám dástúrlerge tiykarlangan bolıp esaplanadı.

Ispaniya: “Flamenko”-ishki sezimlerde súwretlewshi hám tereń tuyǵılardı sáwlelendiriwshi belgili ispan oyunlarınan sanaladı.

Gruziya: Gruziya xalıq oyunları kúsh eleganstı birlestiredi. Adam boyındaǵı jalınlı háreketleri menen kompoziciyalardı bayıtıp otıradı. Máselen, “Kartuli” yamasa “Khorumi” oyunları usılar qatarında.

Folklor oyunlarınıń áhmiyetliliǵı sonda, onda atqarılıp atırǵan hár qanday oyun kompoziciyalarınıń tiykarǵı maqseti bay mádeniy miyraslarımızdı qásterlep saqlaw, solar arqalı keyingi áwladlarǵa biybaha mádeniyatımız sanalǵan dúrdanalarımızdı jetkerip beriw hám tariyxiy dereklerimizdi kózdıń qarashıǵında abaylap saqlaw kerek ekenligin uǵındırıwdan ibarat. Folklor oyunlarınıń jáne bir qunlı tárepi xalıqtıń óz turmıs tárizin, jasaw shárayatı menen

ómirlik ustanımların atqarılıp atırǵan oyunlar arqalı jetkerip beriwden ibarat. Sondayaq bul oyunlar arqalı basqa milletler hám xalıqlar menen doslıq qatnasıqların ornatiwǵada úlken kópir wazıypasın atqaradı. Barlıq ellerde etno festivallar, folklor janındaǵı túrli tańlawlar hám mádeniyat kúnleriniń ótkeriliwi sózimiz dálili bola aladı. Jáhán mádeniyatı menen tıǵız baylanıslardı ornatiwda da folklor oyunlarınıń áhmiyeti kúshli.

Óz náwbetinde milliyligimiz bolǵan ózbek hám qaraqalpaq folklor oyunlarına da toqtalmaqshımız. Ózbek hám qaraqalpaq folklor oyunları bay mádeniy hám tariyxiy miyraslarǵa iye bolıp, olardıń atqarılıwıda, kiyim úlgileri de saxnalıq mádeniyatı da ayrıqsha kózge taslanıp turadı. Belgili milliy oyunları xalıqtıń quwanışı, arzıw-ármanları, kewil-keshirmeleri menen dástúrlerin ayqın sıpatlap beredi. Máselen; Dúnyaǵa belgili “Lazgi” oyunu haqqında aytıp ótetuǵın bolsaq.

2019-jıldıń 12-dekabr kúni “Lazgi” Insaniyattıń materiallıq emes miyrasınıń reprezentativ dizimine Ózbekstan mádeniy miyrasınıń elementi sıpatında kiritildi. YUNESKO nıń Materiallıq emes miyrasın saqlaw húkmetleraralıq komiteti “Lazgi” Insaniyattıń materiallıq emes miyrası reprezentativ dizimine kirgiziliwin dawıssız, keń konsensus tiykarında maqullandı. [3. 4] Bul oyun yoshlı tez háreketler qol, ayaq, qabaq, bas, júz mimikalari menen birgelikte pútkil bir dene qıymıldarı menen, adam balasınıń ishki dúnyasını súwretlep bere aladı. Barlıq dene aǵzasınıń qıymıldısı menen tábiyattaǵı quyashtıń jarqırawın, sıldır suwdıń aǵımın, kók gúrkirewi menen juldızlar jumıńlanıwın tásirli kórsetip bere aladı. “Lazgi” niń jeti ıqlımǵa taraǵan maqtawları pútkil dúnya mádeniyatınıń eń biyik shoqqılarında kóriniwine sebepsi bolmaqta.

Ózbek oyun óneriniń rawajlanıwına úlken úlesin qosqan etnograf Lyubov Abdeeva tómendegishe deydi: “1958-1965-jıllar dawamında mámleketimizdiń hámme walayát hám payonlarında eskpediciya shólkemlestirip milliy teatrı úyrenen ekenmen, masqarabazlar hám qızıqshılar tárepinen atqarılǵan oyunlardıń mazmunı, háreketlerdi anıqlaw hám sóz benen jazıp alıwǵa háreket etkenmen. Sonnan: “Qarsaq o`yin”, “Kishkinajon” oyunlarınıń háreketlerin hám olardıń atqarıw usılların, metodikasın jazıp aldım” [4.7] dep esleydi. Bar ayaq oyun usıllarınıń ózine tánligin túsiniw ushın hár bir usılǵa tán tiykarǵı háreketlerdi jazıw sistemasın ashıw zárúr bolǵan.

Qaraqalpaq folklor oyunlarından biri bul "Qarajorǵa". Bul oyınnıń tariyxın oqıǵanımda ol qaraqalpaq xalqınıń milliy qaharmanlıq dástanların súwretlep, sawash maydanındaǵı jawıngerlik ruwxıyatın beriwshi háreketlerden ibarat oyın ekenligin túsınemiz. Milliy namalarımız kóbinese duwtar hám qobız arqalı atqarılatuǵın bolǵanlıqtan "Qarajorǵa" nıń ritmlik sáykesligide mine usı namalarǵa baylanıslı boladı. Er jigitlerimizdiń kúshli ayaq qol háreketleri, gózzal qızlarımızdıń názik iybelilik penen

atqarǵan oyunları bul kompoziciyaǵa ayrıqsha sulıwlıq baǵıshlap turadı.

Folklor oyınları túp negizinen izertlep, olardı hár tárepleme úyrenip shıǵıw xoreograf, baletmeysterlerdiń baslı maqsetleriniń biri. Óytkeni usı kúnge shekemgi barlıq úyreniwler, toplanǵan tájriyebeler negizinde jas oyınshı qız-jigitler óz bilimlerin arttırıp kelmekte. Biz de óz gezeginde folklor oyınlarıdıń áhmiyeti jóninde bólistik. Xoreografiya janlarınıń úyreniliw tariyxı jıllar ótken sayın rawajlanıp keńeyip bara beredi.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Yuldasheva Zuxra Salievna "Qaraqalpaq oyın óneri" oqıw qollanba. "FAN ZIYOSI" nashriyoti. Toshkent-2023. 7-bet.
2. Yuldasheva Zuxra Salievna "Oyın óneri" sabaqlıq. "Vorıs-nashriyot" nashriyoti. Toshkent- 2023. 10-bet.
3. Matyoqubova Gavhar "Lazgi" raqsı: tarixi va tadqiqi. Monografiya "FAN ZIYOSI" nashriyoti. Toshkent-2023. 4-bet
4. Roziya Karimova "O'zbek raqsleri" oqıw qollanba. "Chulpon" nashriyoti Toshkent-2003. 7-bet.

REZYUME. Folklor raqslerinin paydo bo'lish tarixi, milliy urf-odat an'analari va folklor raqslerinin rang-barang turlari bo'yicha ma'lumotlar berilgan. Bunda o'sha davrga mos bo'lgan xarakterni ham berish kerakligi, chunki xarakter, obraz berilmasa raqs o'z maqsadiga yetmaganligi haqida tushuncha beriladi.

РЕЗИОМЕ. Приведены сведения об истории возникновения фольклорных танцев, национальных обычаях и традициях, а также о разнообразных видах фольклорных танцев. Это также подчеркивает необходимость придания характера, соответствующего эпохе, поскольку отсутствие характера и образа означает, что танец не достиг своей цели.

SUMMARY. Information is provided on the history of the emergence of folk dances, national customs and traditions, as well as various types of folk dances. This also emphasizes the need to give character appropriate to the era, as the absence of character and image means that the dance has not achieved its goal.

KINO AKTYORLIK SAN'ATI: MAHORAT VA RIVOJLANISH YO'LLARI

*Zamatdinov Adilbek Mirzaevich – katta o'qituvchi
O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Nukus filiali*

Tayanch so'zlar: kino aktyorligi, aktyorlik texnikalari, metod aktyorlik, improvizatsiya, xarakter yaratish, hissiy ifoda, ovoz va diktsiya, kameraga moslashish.

Ключевые слова: киноактёрское искусство, актёрские техники, метод актёрской игры, импровизация, создание персонажа, эмоциональное выражение, голос и дикция, адаптация к камере.

Key words : film acting, acting techniques, method acting, improvisation, character development, emotional expression, voice and diction, camera adaptation.

Kino aktyorlik san'ati zamonaviy san'atning eng muhim va murakkab turlaridan biri hisoblanadi. Ushbu san'at turi aktyorlardan nafaqat tabiiy iste'dod, balki texnik mahorat, hissiy ifoda, ichki tajriba va chuqur tahlilni talab qiladi. Konstantin Sergeevich Stanislavskiy bu borada shunday yozadi: «Aktyorlik san'ati bu – shunchaki so'z yoki harakatlar majmuasi emas, balki inson ruhiyatining eng nozik qirralarini tomoshabiniga yetkazish san'atidir». [1.85] Kino

aktyorligi teatr aktyorligidan sezilarli farqlarga ega. Agar teatr sahnasida aktyorning ifodalari kattaroq va mujassamroq bo'lishi talab etilsa, kino san'atida esa tabiiylik va kameraga moslashish asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, Stanislavskiy yana shunday ta'kidlaydi: «Teatr aktyori tomoshabin uchun sahnada yashaydi, kino aktyori esa kamera orqali hayotni ko'rsatadi». [2.112] Demak, kino aktyori o'z mahoratini kameraga moslashish orqali namoyon